

Супрун М.О.,

доктор педагогічних наук,

професор, заступник директора Інституту державної служби

та місцевого самоврядування НАДУ

Самовиховання особистості майбутнього фахівця в галузі державного управління (теоретико-практичний аспект)

У статті розкрито теоретичні й практичні засади самовиховання майбутнього фахівця у сфері державного управління. Розкрито сутність Я-концепції особистості через пізнання змістової природи Я-реального, Я-ідеального, Я-фантастичного і Я-динамічного.

Визначено значущість педагогічної допомоги із самовиховання особистості слухачів відділень магістратури вищих навчальних закладів зазначеного типу. Педагогічну взаємодію між наставником і слухачем подано в контексті бачення змісту різних сфер процесу самовиховання: інтелектуальної, моральної, духовно-культурної, фізично-валеологічної і професійної. Акцентується особлива увага на інтегративній сутності професійної сфери самовиховання спеціаліста управлінської галузі.

Визначено основні орієнтири подальших наукових досліджень процесу самовиховання управлінського персоналу.

Ключові слова: виховання, самовиховання, сфери самовиховання, педагогічна допомога у самовихованні, майбутній фахівець у сфері державного управління.

Супрун М.О. Самовоспитание личности будущего специалиста в сфере государственного управления (теоретико-практический аспект)

В статье раскрыты теоретические и практические основы самовоспитания будущего специалиста в сфере государственного управления. Раскрыта сущность Я-концепции личности через познание содержательной природы Я-реального, Я-идеального, Я-фантастического и Я-динамического.

Определена значимость педагогической помощи по самовоспитанию личности слушателей отделений магистратуры высших учебных заведений указанного типа. Педагогическое взаимодействие между наставником и слушателем подано в контексте видения содержания разных сфер процесса самовоспитания: интеллектуальной, моральной, духовно-культурной, физически-валеологической и профессиональной. Акцентируется особое внимание на интегративной сущности профессиональной сферы самовоспитания специалиста управленческой отрасли.

Определены основные ориентиры дальнейших научных исследований процесса самовоспитания управленческого персонала.

Ключевые слова: воспитание, самовоспитание, сферы самовоспитания, педагогическая помощь по самовоспитанию, будущий специалист в сфере государственного управления.

Suprun M.O. Self-education of a future specialist's personality in the field of public administration (theoretical and practical aspect)

In the article the theoretical and practical principles of self-education of a future specialist in the field of public administration were shown. The essence of I-concept of the individual, through the cognition of the content nature of I-real, I-perfect, I-fantastic and I-dynamic was exposed.

The significance of educational assistance in self-education of master students' personality at higher educational institutions of mentioned type was determined. Pedagogical interaction between an instructor and student was presented in the context of various areas of the process of self-education: intellectual, moral, spiritual, cultural, physical, valeological and professional. The special attention was paid to the integrative nature of the professional sphere of self-education of a specialist in the administrative field.

The basic guidelines for further research of the process of self-education of administrative personnel were determined.

Key words: education, self-education, sphere of self-education, educational assistance in self-education, a future specialist in the field of public administration.

“Будьте досконали як Отець ваш
Небесний досконалий” (Мф. 5:48).

Постановка проблеми. Психолого-педагогічна наука розглядає самовиховання як найважливішу, кінцеву умову реалізації виховного процесу, оскільки саме самовиховання є результатом виховних зусиль усіх соціальних інститутів суспільства: сім'ї, закладів освіти і культури, силових структур та ін.

Оскільки сучасний управлінець має уособлювати в собі найбільш значущі загальнолюдські і професійні риси, то питання якомога раннього всебічного залучення його до процесу самовдосконалення набуває суспільної значущості.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Педагогічна думка визначає самовиховання як систематичну та свідому діяльність людини, спрямовану на вироблення та вдосконалення своїх позитивних якостей і переборення негативних [11]. Теоретичні і практичні аспекти проблем самовиховання завжди були в центрі наукового пошуку провідних фахівців у галузі педагогіки та психології і тому, не випадково, О.Сухомлинський наголошував, що без самовиховання справжнього виховання не існує. Отже, як зазначалось раніше, ми повинні бачити в самовихованні певний результат виховних зусиль сім'ї та інших соціальних інститутів виховання, за якого людина стає особистістю, яка вже перетворилася з пасивного об'єкта виховання на активного суб'єкта виховного процесу – творця власного “Я” [10].

На думку філософа С.Гессена, який зробив значний внесок у розробку нових методологічних засад педагогічної теорії, “...особистість людини (на відміну від успадкованих, від народження одержаних рис, скажімо, темпераменту) є справою рук самої людини, продуктом її самовиховання” [3, с. 73].

Водночас самовиховання особистості визнається і найважливішими результатами виховання, коли йдеться про піднесення людини на рівень відповідної вихованості – інтегральної якості особистості, яка зумовлює сформованість у неї стійких намагань, звичок, умінь самовдосконалення, безперервного особистісного зростання.

У руслі розвитку думок, що розкривають внутрішні механізми процесу самовиховання, доцільно навести роздуми Г.Лидинського, що виховання – це альтернативний процес, і людина є не тільки об'єкт, а певною мірою і суб'єкт виховання, який бере участь у ньому як активна сила. Адже виховувати силою неможливо, силою можна лише примушувати. Звичайно, примушуючи, можна виробити і закріпити якісь навички та рефлексії, але це не є вихованням особистості. А нам потрібно саме виховати особистість. Справжнє виховання досягається тоді, коли людина свідомо бере те, що намагаються прищепити, і робить це своїм власним досвідом, частиною і елементом своєї особистості. З усієї сукупності, що пропонує життя, вихователі, школа, книги, вона обирає те, що пов'язується з минулим досвідом, запасом ідей, настроями, особистісними особливостями, інтересами тощо. З усього цього вона сама робить висновки та, базуючись на них, намічає життєву лінію, вона сама врешті-решт стає господарем своєї долі, і активним громадянином. У цьому і полягає найголовніша мета виховання: пробудити й розвинути в людині прагнення і здатність до самовиховання, запалити смолоскип, який буде світити в житті.

Світова історія містить у своїх скарбницях багато прикладів того, яку визначальну роль у піднесенні до висот культури, моральності, професійної майстерності, творчості відіграло самовиховання у життєвому шляху тих постатей, якими пишається людство. І завжди бачимо чіткий алгоритм залучення особистості

до складного процесу самовиховання, що є принципово необхідним для досягнення життєвого успіху, для самореалізації.

Пізнання природи самовиховання людини можливе за умови з'ясування сутності сфер самовиховання і Я-концепції як психологічної передумови цього явища.

Насамперед людина повинна усвідомити мотиви самовиховання, усвідомити себе як об'єкт власного життя та діяльності, тобто усвідомити, що “все залежить від мене особисто; я сама відповідаю за себе”. До речі, як свідчать сучасні дослідження, усвідомлення себе суб'єктом власного життя і виникнення на цій основі мотивації самовдосконалення, самовиправлення, самоконтролю – принципова умова ефективної боротьби з такими явищами, як алкоголізм та наркоманія на рівні їх індивідуальної профілактики та корекції.

Тут доцільно звернутися і до такого психологічного поняття, як каузальна атрибуція, тобто причинне пояснення особистістю своєї поведінки і діяльності інших людей. Вивчення цього явища свідчить про такі закономірності зазначеного психічного феномену: 1) наявність систематичної розбіжності між тим, як людина пояснює свою поведінку і поведінку інших (доречно згадати відоме спостереження, що стосовно себе людина виступає як адвокат, а стосовно інших – як прокурор); 2) у поясненні своєї діяльності людина невдалі результати пов'язує із зовнішніми факторами, а успіхи – з внутрішніми (“Люди та обставини винні у моїх невдачах; а от успіху я досяг тому, що, передусім, я сам – молодець!”).

Зрозуміло, що такі позиції не сприяють виробленню справжньої мотивації самовиховання фахівця-управлінця, розвитку об'єктивної самокритичності, а, навпаки, провокують виникнення різних варіантів так званого “психологічного захисту”.

Доречно в цьому контексті ще раз нагадати один із шляхів самоактуалізації особистості за А.Маслоу: виховання здатності відкрити власні характеристики, включаючи “патологію”, здатності ідентифікувати психологічні захисти та, коли вони ідентифіковані, до прояву достатньої мужності, щоб від них відмовитися.

Отже, першим кроком у алгоритмі діяльності самовиховання будемо вважати усвідомлення мотивів цієї діяльності, її необхідності для особистості.

Другим кроком є вироблення програми власного саморозвитку.

Наведемо для прикладу орієнтири-правила, що намітив для себе з метою самовиховання наш земляк – славетний педагог К.Ушинський. На наше переконання, основні її положення можуть бути цілком прийнятними і для управлінських кадрів.

1. Спокій цілковитий, у крайньому разі – зовнішній.
2. Прямота у словах і вчинках.
3. Виваженість вчинків.
4. Рішучість.
5. Не говорити про себе без потреби жодного слова.
6. Витратити час тільки на необхідне або приємне, а не за пристрастями витратити.
7. Не марнувати час; робити те, що треба, а не те, що хочеться.
8. Щовечора чесно звітувати перед собою.
9. Ніколи не хвалитися тим що було, ні тим що є, ні тим що буде.
10. Нікому не показувати цього.

Зміст цієї програми переважно стосується моральної сфери особистості.

Звичайно, що самовиховання має охоплювати різні сфери психічного і фізичного розвитку людини. Дійсно, якщо врахувати центральну, інтегровану мету виховання –

забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості, зрозуміло, що і самовиховання повинно здійснюватися в усіх складових компонентах такого розвитку.

На основі аналізу історико-педагогічних досліджень *мета статті* полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад самовиховання майбутнього державного службовця в різних його сферах.

Виклад основного матеріалу. Найбільш суттєвими *сферами* самовиховання є такі:

а) *інтелектуальна* – визначає завдання, які особа ставить перед собою у сфері самоосвіти, інтелектуального саморозвитку, самостійного оволодіння прийомами і процесами мислення (порівняння, узагальнення, доведення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків тощо), мнемічної діяльності (як краще запам'ятовувати інформацію, розвивати пам'ять та ін.), розвитку мовлення (оволодіння ораторським мистецтвом – риторикою), організації уваги та ін. Ця сфера охоплює навчання, самовдосконалення та самопізнання;

б) *духовно-культурна* – зумовлює прагнення особи до самостійного збагачення досягненнями в різних галузях людської культури, зокрема літературі і мистецтві. Зрозуміло, що ця сфера безпосередньо пов'язана з естетичним розвитком людини, її роботою над собою щодо розвинення естетичних смаків, умінь і навичок естетичної діяльності;

в) *моральна* – зумовлює вироблення для себе моральних орієнтирів, морального ідеалу, самопізнання особливостей своєї поведінки у стосунках з людьми, у ставленні до моральних цінностей, до праці, природи, Батьківщини тощо. Порівнюючи себе (реальну) з ідеальною ієрархією моральних цінностей, людина має поставити перед собою завдання, як сходинки на шляху до морального ідеалу. Безумовно, моральна сфера самовиховання передбачає і роботу над розвитком власних вольових рис, щоб людина стала спроможною самостійно доволіно регулювати свою поведінку, не піддаючись егоїстичним, ситуативним підсвідомим бажанням, потягам, які суперечать реалізації зразків моральної поведінки;

г) *фізично-валеологічна* – охоплює роботу людини в напрямі фізичного самовдосконалення, зміцнення здоров'я, оволодіння спортивною майстерністю, відмови від шкідливих звичок, дотримання санітарно-гігієнічних вимог. На нашу думку, ця сфера найпридатніша для раннього залучення особистості до самовиховання, оскільки її позитивні результати наочні. Дотримання здорового способу життя повинно стати нормою поведінки кожного, хто прагне стати лідером певного колективу.

Підкреслимо, що всі названі сфери самовиховання взаємопов'язані, в основі кожної з них і всієї діяльності з самовдосконалення є самовиховання волі, яка й забезпечує “перемогу над собою”.

Особливо виділимо таку інтегровану і важливу для студентської молоді та в подальшому житті фахівця галузь або сферу, як *професійне самовиховання*. Унаочнити її можна, на наш погляд, такою схемою (див. рис. 1).

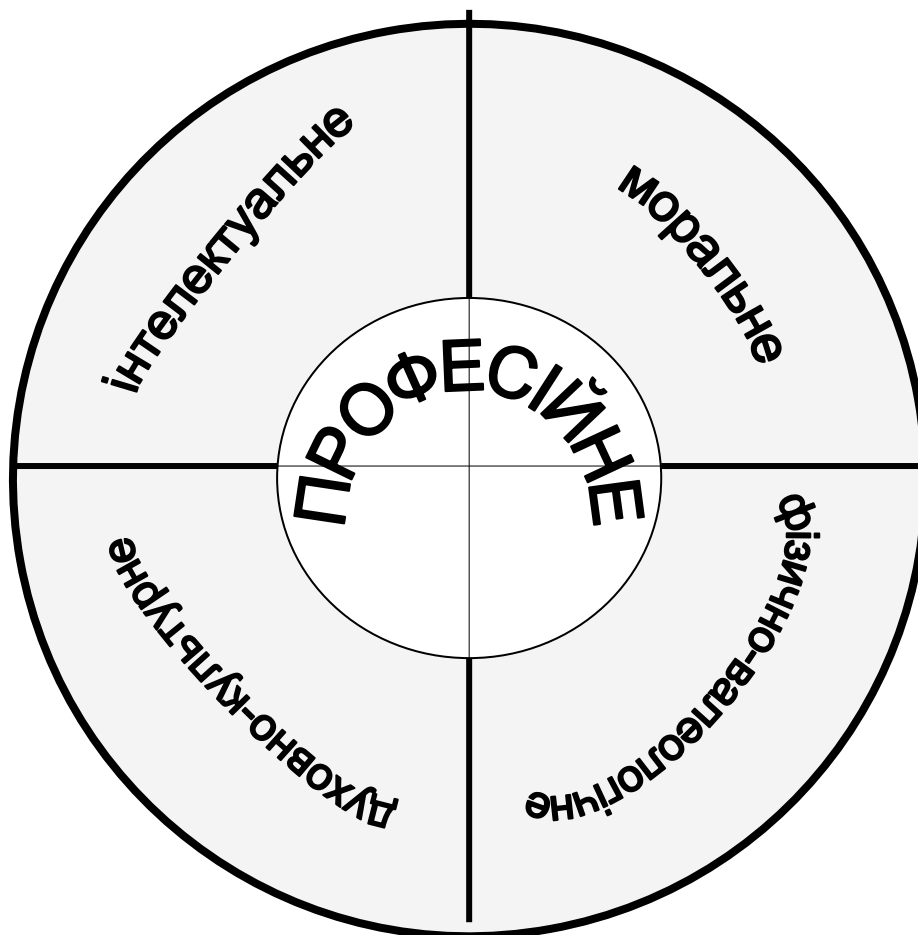

Рис. 1. Сфера самовиховання

Наприклад, для майбутнього спеціаліста управлінської сфери, щоб досягти професійної майстерності та соціально значущого успіху, принципово важливим є професійне самовиховання, яке орієнтоване на модельні характеристики фахівця цієї галузі. А вони передбачають риси особистості-професіонала, що стосуються і інтелектуально-освітньої сфери, і духовно-культурної, і морально-вольової, і фізично-валеологічної. Отже, чим повніше майбутній фахівець розкриється в кожній із вищезазначених сфер самовиховання, тим повнішим буде його професіоналізм.

Залучення до самовиховання передбачає наявність у людини самосвідомості. Психологія і педагогіка відповідають по-різному на запитання “Коли починати самовиховання?”, оскільки різні компоненти свідомого “Я” формуються поступово. Наприклад, здатність усвідомлювати свої фізичні особливості (силу, спритність, вміння), порівняти їх з особливостями інших і, на цій основі, послідовно й систематично працювати над їхнім розвитком, з’являється ще до початку підліткового віку.

З чого і коли починати самовиховання? На це запитання В.Сухомлинський відповідав – “перемогти самого себе – найбільш нелегка перемога”. З цього і розпочинається пізнання самого себе, починається самовиховання. Починати вчити людину самоорганізації, вмінню, якщо треба, “примусити себе”, необхідно ще в дитинстві і ранньому отроцтві, у віці від 7 до 10–11 років. Якщо ж цей період прогаяти, у подальшому неминуче постануть важкі проблеми у самовихованні.

Справді, певні елементи самовиховання (переважно самоконтроль) не тільки підсвідомо, а й свідомо спостерігаємо вже в дошкільному віці. Коли один із героїв дитячої поезії В.Маяковського Кроха вирішив: “Буду делать хорошо, а не буду плохо” – це вже перший крок до самовиховання [11].

Проте, як стверджує І.Кон, періодом виникнення свідомого “Я”, хоч би як поступово формувалися окремі його компоненти, здавна вважається підлітковий і юнацький вік. Межі між підлітковим і юнацьким віком не в усіх компонентах розвитку (особливо психічного і фізичного) встановлюються досить чітко. Але, за твердженням цього вченого, умовно можна вважати, що в підлітковому віці (12–14 років) формуються передусім ті компоненти “Я”, які пов’язані з усвідомленням своєї схожості і відмінності від інших людей, а в юнацтві (15–18 років) на перший план висувається соціальне самовизначення, вибір життєвого шляху, світогляду і визначення свого місця у світі. Саме цей вік найбільш сенситивний для вибору матеріалів, формування життєвих планів.

Отже, ми вийшли на ту психологічну основу, на підґрунті якої можлива діяльність із самовиховання. Це – самосвідомість, тобто свідомість, що всіма своїми атрибутами (питання, пізнання, переживання, ставлення) спрямована на самого себе. Інакше цю особливість особистості називають “Я-концепцією”, вона й утворює ядро людської особистості. Це відносно стійка, більшою або меншою мірою усвідомлена система уявлень людини про саму себе, яка сприймається як неповторна. На основі Я-концепції людина будує свої взаємодії з іншими і проявляє ставлення до себе. Я-концепція – цілісний, хоча і не позбавлений внутрішніх суперечностей, образ, тобто суб’єктивна картина власного Я, що виступає як установка стосовно самого себе.

Я-концепція містить такі основні компоненти:

когнітивний (пізнавальний) – уявлення про свої здібності, свої розумові, психічні властивості, зовнішність, соціальну значущість тощо;

емоційний – самоповага, самозневаження, самолюбство тощо;

оцінно-вольовий – намагання завоювати повагу, підвищити самооцінку, стати кращим.

Якщо розглядати Я-концепцію як цілісність, що віддзеркалює уявлення про себе на даний час, у бажаному майбутньому та в інших вимірах, то можна виділити такі її основні складові або різновиди:

– *реальне Я* (якою людина уявляє і оцінює себе зараз);

– *ідеальне Я* (те, якою людина, на її думку, повинна була б стати, орієнтуючись на соціальні норми, головним чином, моральні);

– *динамічне Я* (те, якою людина має намір стати);

– *фантастичне Я* (те, якою людина хотіла б стати, якби це видалося можливим).

Порівнюючи реальне Я з ідеальним Я і наповнюючи конкретним змістом динамічне Я, суб’єкт виробляє для себе певну програму дій у галузі самовиховання, самовдосконалення. “Я-концепцію” недаремно вважають ядром людської особистості, адже тільки її належна сформованість дає змогу людині усвідомити себе активним суб’єктом власного життя та діяльності, суб’єктом, який здатний на самостійний вибір цінностей і напрямів свого життя серед людей, відповідального за своє минуле, теперішнє та майбутнє.

Я-концепція утворюється і розвивається в процесі спілкування, взаємодії різних видів діяльності і обміну її результатів з іншими. У цьому процесі суб’єкт неначе

вдивляється як у дзеркало в іншу людину і таким чином формує, уточнює, скеровує образ свого Я.

Отже, необхідною умовою виникнення “Я-концепції” є самопізнання людини, тобто вивчення особистістю власних психічних і фізичних особливостей.

Самопізнання здійснюється різними шляхами, серед яких основними є *аналіз своєї діяльності і поведінки* (опосередковане самопізнання) та *самопостереження* (безпосереднє самопізнання).

Аналіз своєї діяльності і поведінки передбачає оцінку результатів діяльності, зіставлення цієї оцінки з оцінками інших людей, головним чином тих, з ким особистість безпосередньо спілкується, товаришів по колективу. Внаслідок цього людина може зробити висновки щодо своїх здібностей, морально-психологічних особливостей.

Безпосереднє *самопізнання* у формі *самопостереження* спрямоване на рефлексію власних психічних станів, дій і вчинків, аналіз і оцінку їх у зв'язку з конкретними ситуаціями.

Для безпосереднього самопостереження, коли людина має переключити увагу і пізнавальні дії (сприймання, аналіз, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення) на себе як на об'єкт психічного відображення, необхідний спокійний, урівноважений стан. Це є важливою умовою для об'єктивного “погляду на себе збоку”. Афективний стан, пристрасне захоплення чимось, концентрована зосередженість на чомусь заважають самопостереженню, і в таких випадках самозвіти про свій стан, дії та вчинки бувають неповними і навіть неадекватними.

Як різновид самопостереження (інтроспекції) в психології виділяють *ретроспекцію* (відновлення минулого), у процесі якої людина звітує за свої психічні стани, дії, вчинки, причини, пояснює їх спираючись на пам'ять, відтворює ситуацію, що минула (зовнішні обставини і свою поведінку за тих обставин, свої стани). Такі ретроспективні самозвіти здатні надавати багатий матеріал для самопізнання (аналіз записів своїх щоденників, творчих робіт, наукових праць тощо).

Нарешті, засобом самопізнання може бути і *самотестування*. Самопізнання дає можливість людині виробити певне ставлення до своїх позитивних рис (переваг) та недоліків, тобто формувати самооцінку, яка є важливим регулятором поведінки. Від самооцінки залежать стосунки людини, критичність і самокритичність, вимогливість до себе, ставлення до своїх успіхів та невдач.

Серед різновидів самооцінки виділяють:

– *адекватну, точніше, відносно адекватну* (судження особистості щодо своїх якостей відповідає дійсності);

– *неадекватну занижену* (особа оцінює себе нижче, ніж на те реально заслуговує);

– *неадекватну завищену* (переоцінює свої особливості);

– *суперечливу* (залежність від ситуації).

У багатьох випадках самооцінка як суб'єктивне відображення себе включає і правильні, адекватні дійсності судження, і помилкові. Для ефективності самовиховання важлива не сама позитивна самооцінка, а ставлення до своїх переваг та недоліків. Якщо людина навіть правильно оцінює свої вади, але, на фоні виділення позитивного, самовдоволена і примирюється з недоліками – *мотивація до самовиховання* явно занижена або зовсім відсутня.

Якщо людина не бачить у собі ні трохи позитивного, виділяє лише свої негативні риси і впадає у відчай, бо вважає себе позбавленою волі, щоб боротися з недоліками, оцінює себе як нездатну до самокорекції – також немає підстав розраховувати на активне залучення до процесу самовиховання.

І лише тоді, коли особистість, усвідомлюючи свої позитивні риси, об'єктивно і рішуче, критично ставиться до своїх недоліків, на цій основі формує реальні життєві плани щодо культурного, морального, фізичного, а також професійного самовдосконалення (тобто свідомо відповідає на запитання не лише “Ким бути?”, а і “Яким бути?” і намічає шляхи досягнення життєвих цілей) – така позиція є найсприятливішою для самовиховання і самокорекції.

Таким чином, сформованість об'єктивно-критичної Я-концепції, залучення до самопізнання, вироблення самокритичної принципової самооцінки (а все це можна назвати активним функціонуванням самосвідомості) є об'єктивно необхідною *особистісною умовою* самовиховання. Отже, цей процес і на своєму початку, і протягом усього перебігу органічно пов'язаний із самопізнанням, самопереживанням, самостваленням.

Активізувати самосвідомість людини означає зробити найважливіший крок на шляху її самовиховання. Важливий, але недостатній. Адже людину слід ще й озброїти методами роботи над собою.

Дещо повторюючись, можна у цілеспрямованій діяльності самовиховання виділити такі взаємопов'язані процеси:

а) *самопізнання*, яке вмщує самоспостереження, самоаналіз і порівняння себе з іншими, сприймання критики ззовні, вироблення самокритичного ставлення до себе, систематичне підбиття підсумків самовивчення, їх оцінювання й узагальнення. На цій основі виробляється ідеал і конкретні цілі самовиховання, вмотивовується необхідність його;

б) *програмування діяльності самовиховання*, коли усвідомлюються і формуються конкретні дії щодо досягнення цілей самовдосконалення;

в) *самоутримання* від негативних дій, вчинків, думок, психічних станів за допомогою різних прийомів впливу на себе;

г) *самопримування* до здійснення позитивних дій та вчинків.

У діяльності самовиховання людина використовує вже відомі нам методи виховання, але спрямовані на саму себе:

– методи формування і корекції свідомості (самопереконавання, самоорієнтацію, самодоведення до психолого-педагогічного “вибуху”);

– методи формування і корекції досвіду поведінки (вправи, самопривчання);

– методи додаткової мотивації стимулювання поведінки (самовключення у змагання, самокритика, самозаохочення і самопокарання);

– методи самовивчення результатів виховання (самоспостереження, аналіз результатів своєї діяльності, узагальнення характеристик на себе від різних осіб, відверте самоанкетування тощо).

Серед конкретних прийомів самовиховання, за допомогою яких реалізуються зазначені методи, виділяють:

– *самонавіювання*, яке здійснюється у формі зовнішнього або внутрішнього мовлення: людина, звертаючись до себе, наполегливо і вперто, думаючи про зміст конкретної фрази, систематично (скажімо, вранці, вдень і ввечері) і багаторазово (наприклад, 15–20 разів) повторює тезу: “Я більше ніколи не буду палити!”, “Я буду в

усіх випадках зберігати спокій!"; "Я завжди спочатку подумаю про наслідки, а потім вже – діяти!"; "Я обов'язково досягну цього!";

– *самоаналіз*, коли людина звертається до себе у формі категоричного наказу про певну дію ("Встань! Іди на зарядку!"; "Сідай за книжку!"; "Ніколи не думай про це!");

– *самосхвалення*, яке виражається у звертанні до себе ("Молодець! Так тримати!"). Цей прийом особливо важливий, коли треба підтримати віру у свої сили. Ефективність самосхвалення підсилюється, коли у схвальних формулах згадуються інші люди з категорії референтних для даного індивіда ("Правильно зробив! Колеги будуть задоволені тобою!");

– *самоосудження*, яке використовується для внутрішнього гальмування негативних вчинків, дій і, навіть, думок ("Навіть подяки за це ні від кого ти не заслуговуєш!"; "Що ж ти робиш?!"; "Який же ти нечемний!" тощо);

– *самоперевірку*, коли людина створює для себе ситуації, в яких може перевірити свою волю, стриманість, сміливість та інші риси. Елементарною і досить поширеною формою самоперевірки є, наприклад, зіставлення результатів своєї діяльності з еталонними зразками ("Я зараз викладу всю інформацію, не підглядаючи у конспект"; "Скільки я зроблю помилок у письмовій роботі потім перевіримо за словником");

– *самозвітування*, тобто результати роботи над собою за певний період оцінюються і аналізуються причини (зовнішні і, особливо, внутрішні). На основі самозвітів корегуються програми самовиховання, визначаються такі цілі та дії.

Існує багато й інших прийомів самовиховання та впливів на себе. Насамперед потрібно назвати такі: *самостримування, самозаспокоєння, самоактивізація, самозаохочення, самопокарання* тощо.

Педагогічна класика стверджує, що виховує та розвиває тільки така педагогічна система, яка йде попереду та веде за собою. Отже, завдання кожного педагогічного колективу – стимулювання зустрічних зусиль самих фахівців, стимулювання потреби в самовдосконаленні, бо в іншому випадку не буде реальних результатів у розвитку своєї особистості.

Разом із мотивацією необхідності самовиховання для розвитку особистості, педагогічне (зовнішнє) керівництво самовихованням особистості передбачає:

– допомогу в оволодінні діяльністю самопізнання, формуванні самокритичності;

– допомогу у виробленні конкретної програми самовиховання, що пов'язана із життєвими планами особистості;

– вивчення і формування умінь корекції таких планів;

– навчання прийомам самовпливу для самовдосконалення;

– зовнішній контроль за процесом і результатами самовиховання.

Схематично педагогічне керівництво, а точніше педагогічну допомогу, процесом самовиховання особистості молодого фахівця сфери управління можна представити таким чином.

Рис. 2. Педагогічна допомога із самовиховання

Ефективності діяльності із самовиховання сприяють також високий рівень розвитку колективу, цільове використання громадської думки щодо конкретної особистості, застосування принципів змагальності в індивідуальних та групових формах виховання, вагома соціальна репрезентація і, відповідно, належна оцінка різних результатів діяльності особистості, що становить *орієнтир нашого подальшого наукового пошуку*.

Висновок. Динамізм, притаманний сучасній цивілізації зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства потребують розробки життєздатної системи забезпечення духовного самовдосконалення людини, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Підвищення ефективності діяльності всіх соціальних інститутів суспільства, забезпечення їхньої функціональної відповідності сучасним вимогам життя висувають на перший план завдання відбору, підготовки та забезпечення умов діяльності інтелігенції, що неможливо без психологічного перегляду кожним із нас свого ставлення до проблеми самовиховання.

Розглядаючи фахівця управлінської сфери не як засіб виконання певних службових завдань, а як активного, творчого суб'єкта діяльності, наше суспільство робить єдино правильний, цивілізований крок – фокусує увагу на людському факторі як провідному.

Професійне самовиховання передбачає інтеграцію всіх існуючих сфер цього процесу (інтелектуальна, духовно-культурна, моральна та фізично-валеологічна), і тому педагогічні колективи закладів освіти, які займаються підготовкою фахівців в різних галузях державного управління, повинні проводити систематичну роботу зі стимулювання самовдосконалення в кожній із цих сфер, що буде запорукою запобігання процесу професійної та загальнолюдської деформації. Тож і *напрями подальших досліджень* вбачаються у цьому ключі.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН МО України, 1998. – 450 с.
2. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та історія / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища шк., 1995. – 350 с.
3. Гессен С. И. Основы педагогики / С. И. Гессен. – М. : Школа-пресс, 1995. – 450 с.
4. Элканов С. Б. Основы профессионального воспитания будущего учителя / С. Б. Элканов. – М. : Просвещение, 1989. – 270 с.
4. Кон И. С. Открытие “Я” / И. С. Кон. – М. : Педагогика, 1978. – 290 с.
5. Леонтьев А. А. Теория самовоспитания / А. А. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1979. – 250 с.
6. Лидинский Г. А. Трудная книга / Г. А. Лидинский. – М. : Просвещение, 1964. – 310 с.
7. Медведев В. С. Професійна деформація співробітників пенітенціарних установ / В. С. Медведев. – К. : РВВ КІВС, 1996. – 180 с.
8. Основы педагогического мастерства / под ред. И. А. Зязюна. – М. : Просвещение, 1988. – 450 с.
9. Рувинский Л. И. Теория самовоспитания / Л. И. Рувинский. – М. : Педагогика, 1973. – 250 с.
10. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2 – С. 149–418.
11. Основы теорії виховання : навч. посіб. / В. М. Синьов, О. І. Пометун, В. І. Кривуша, М. О. Супрун ; за ред. В. М. Синьова. – К. : КІВС, 2000. – 140 с.
12. Супрун М. О. Основы професійного самовиховання майбутнього співробітника МВС України : навч. посіб. / М. О. Супрун. – К. : КІВС, 1998. – 100 с.